

БОТАНІКА

УДК 582.657.24

doi: 10.25128/2078-2357.20.1-2.1

В. І. ГНЄЗДЛОВА, О. С. НЕСПЛЯК, Л. Й. МАХОВСЬКА, В. І. БУНЯК

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника»
вул. Галицька, 201, Івано-Франківськ, 76018
e-mail: victoria1975@bigmir.net

ФІТОРИЗНОМАНІТТЯ УРОЧИЩА «ГАЇВКА» (ПЕРЕДКАРПАТТЯ)

Досліджено флору та рослинність урочища «Гаївка», проведено аналіз біоморф, екоморф, частоту зустрічності видів. Охарактеризовано типові лісові та лучні асоціації. Подано созологічний статус п'яти видів.

Ключові слова: флора, асоціація, урочище, життєві форми, екологічні групи.

Івано-Франківщина володіє унікальними природними ресурсами й умовами, має потужний промисловий потенціал, розвинуте аграрне виробництво, які складають фундамент для забезпечення збалансованого розвитку. Для сталого розвитку будь-якого регіону необхідні не змінені господарською діяльністю території, які забезпечують екологічну рівновагу, відтворення природних ресурсів, відпочинок й оздоровлення людей, збереження генофонду рослинного й тваринного світу. Такі найцінніші природні комплекси сформували природно-заповідний фонд області [8].

Проблемі вивчення рослинності західних областей України присвячені роботи геоботанічного спрямування З. Ю. Герушинського (1996), Ю. Й. Нестерука (2000), В. І. Буняк (2011), В. І. Парпана та ін. [7]. У цих роботах чільне місце відведене характеристиці та опису букових лісів Карпат і Прикарпаття.

Цікаві лісівничі дослідження, що стосуються буково-грабово-дубових лісів на Передкарпатті, їх природного відновлення та відтворення, описав Ю. Д. Кацуляк [4]. Рекреаційне значення рівнинних і гірських лісів висвітлюють М. М. Приходько, В. І. Парпан . [8].

Особливості флористичної та синтаксономічної структури описано в роботах В. П. Ткачика (2000) та С. М. Стойка [9, 10]. Зокрема, С. М. Стойко розробив класифікацію буково-грабово-дубових лісів Українських Карпат [10].

У роботі В. І. Чопика та М. М. Федорончука [12] висвітлено екологію, поширення, таксономічну й ресурсну специфіку видового складу судинних рослин Українських Карпат.

Проте, згадані ботанічні й лісівничі публікації стосуються досліджень дубових фітоценозів в окремих регіонах.

Матеріал і методи досліджень

Дослідження флори урочища «Гаївка» проводилося протягом вегетаційного періоду 2018–2019 рр. методом маршрутних обстежень. Таксони подано згідно «Визначника вищих рослин України» [6], життєві форми рослин наведено за класифікацією І. Г. Серебрякова [1], біоекологічні показники видів – за рядом посібників [2, 3, 5].

Результати досліджень та їх обговорення

Урочище «Гаївка» знаходиться в межиріччі річок Бистриця та Ворона на Передкарпатті, а адміністративно – в околицях села Колодіївка Тисменицького району Івано-Франківської області. Воно займає окремих схил південно-західної експозиції площею близько 10 га. Це неморальний широколистяний лісовий масив, в угрупованнях якого переважають два класи: *Querceto-Fagetum* та *Querceto-Fageto-Piceetum*. Територія лісового схилу приурочена до відслонень вапновмістних світ. Лісова рослинність представлена такими асоціаціями: *Adenostylo alliarie-Piceetum*, *Luzulo sylvaticae-Piceetum*, *Symphyto cordati-Fagetum* та *Calamagrostio villosae-Fagetum*.

Найбільше поширена асоціація *Symphyto cordati-Fagetum*. У деревному ярусі цього угруповання (зімкненість крон 0,5–0,6) переважає *Fagus sylvatica* L. (30–80 %), подекуди помітну роль відіграють *Quercus robur* L., *Acer platanoides* L., *Betula pendula* Roth., *Picea abies* Karst. Чагарниковий ярус сформований підростом деревних порід, а також *Sambucus racemosa* L., *Salix caprea* L., *Sorbus aucuparia* L., *Daphne mezereum* L. (одиночно). Трав'яний ярус негустий (проективне покриття 10–30 %), його формують переважно типові для букових лісів види: *Symphytum cordatum* Waldst. et Kit. ex Willd., *Dentaria glandulosa* Waldst. & Kit., *Glechoma hirsuta* Waldst. & Kit., *Euphorbia amygdaloides* L., *Senecio fuchsii* C.C. Gmel., *Polygonatum verticillatum* (L.) All., *Galium odoratum* (L.) Scop., *Mercurialis perennis* L., *Oxalis acetosella* L., *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott, *Viola sylvatica* Fr. ex Hartm.

Досить поширеною для досліджуваного лісового урочища «Гаївка» є асоціація *Luzulo sylvaticae-Piceetum*. У деревному ярусі (зімкненість 0,5–0,6) росте лише *Fagus sylvatica* L. та *Picea abies* Karst. Чагарниковий ярус формують *Sorbus aucuparia* L., *Daphne mezereum* L. та підріст *Picea abies* Karst. і *Fagus sylvatica* L. Трав'яний покрив досить розріджений (проективне покриття – від 20 до 40 %) і представлений типовими бореальними видами: *Vaccinium myrtillus* L., *Oxalis acetosella* L., *Luzula sylvatica* (Huds.) Gaudin, *Lycopodium annotinum* L., *Gentiana asclepiadea* L., зрідка трапляється *Doronicum austriacum* Jacq.

Лучна рослинність в урочищі «Гаївка» – лісові галявини, лучні схили та післялісові угруповання. Фіксується вони фрагментарно на світлих безлісних місцях та вирубках. У видовому складі цих фітоценозів переважають середньовисокі злаки зі значною участю мезофітного різнотрав'я. Це в основному такі угруповання, як *Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae*, *Ranunculus acris-Lychnis flos-cuculi*, *Luzula luzuloides-Festuca rubra*.

Провівши таксономічний аналіз досліджуваної флори, яка налічує 112 видів вищих судинних рослин, було встановлено, що виявлені рослини відносяться до 98 родів, 45 родин та 5 відділів. Закономірно, найбільш поширені представники відділу *Magnoliophyta*, на який припадає 94,64 % від загальної кількості видів флори урочища, тоді як відділи *Lycopodiophyta*, *Equisetophyta*, *Polypodiophyta*, *Pinophyta* налічують по одному-два види, що становить 0,89–1,79 %.

Спектр провідних родин указує на переважання таких родин, як *Rosaceae* (11,61 % від загальної кількості видів досліджуваної флори), *Asteraceae* (9,82 %), *Lamiaceae* (8,04 %), *Poaceae* (7,14 %), *Apiaceae* (4,46 %), *Fabaceae* (4,46 %), *Ranunculaceae* (4,46 %), які об'єднують майже 50 % видів флори урочища. Решта родин є менш чисельними у видовому відношенні.

На досліджуваній території за життєвою формою переважають трав'янисті багаторічні рослини – 67,86 %, які в більшості трапляються на невеличких лісових галявинах, узліссях, зокрема, це такі види, як *Urtica dioica* L., *Filipendula vulgaris* Moench, *Lamium album* L., *Achillea millefolium* L., *Stenactis annua* Nees та ін. Дещо менше представлені наступні біоморфи: дерева – 13,39 % (*Picea abies* Karst., *Quercus robur* L., *Fagus sylvatica* L., *Carpinus betulus* L., *Betula pendula* Roth. та ін.), кущі – 7,14 % (*Corylus avellana* L., *Sambucus racemosa* L., *Rubus idaeus* L., *Sambucus racemosa* L. та ін.) та однорічні рослини – 6,25 % (*Galium aparine* L., *Stachys sylvatica* L., *Galinsoga ciliata* (Rfin) Blake та ін.). Інші біоморфи – кущики, дворічні та одно-дворічні рослини у флорі урочища виявлені в найменшій кількості, а саме близько 5 %.

Адаптацію рослин до умов середовища можна дослідити, провівши також екологічний аналіз флори за основними показниками, зокрема, стосовно вологості й поживності субстрату та освітлення. Так, аналізуючи особливості пристосування рослин до водного середовища, можна зазначити, що переважає група мезофітних видів (67,86 %), характерними

представниками яких є *Fragaria vesca* L., *Galium odoratum* (L.) Scop., *Taraxacum officinale* (L.) Weber ex F.H.Wigg, *Lamium album* L., *Pulmonaria obscura* Dumort., *Rubus caesius* L., *Glechoma hirsuta* Waldst. & Kit. та ін. Досить значною є група ксеромезофітів – 17,86 % (*Filipendula vulgaris* Moench, *Coronilla varia* L., *Plantago lanceolata* L. та ін.). Інші групи представлені невеликою кількістю видів.

Стосовно трофності субстрату досліджувані види розподілились на дві групи – мезотрофи та еутрофи. Найбільш чисельними є ті, що ростуть на ґрунтах з помірним вмістом поживних речовин, тобто мезотрофи – 78,57 % (*Picea abies* Karst., *Stellaria nemorum* L., *Daphne mezereum* L., *Dactylis glomerata* L., *Achillea millefolium* L., *Rubus idaeus* L. та ін.), а решта є еутрофами – 21,43 % (*Galeobdolon luteum* Huds., *Dentaria glandulosa* Waldst. & Kit. та ін.).

Рослини урочища відносяться до чотирьох геліоморф: сціогеліофіти – 55,36 % (*Urtica dioica* L., *Rubus caesius* L., *Sambucus racemosa* L., *Inula britannica* L. та ін.), геліосціофіти – 23,21 % (*Corylus avellana* L., *Stellaria nemorum* L., *Galium odoratum* (L.) Scop. та ін.), геліофіти – 8,92 % (*Daucus carota* L., *Taraxacum officinale* (L.) Weber ex F.H.Wigg, *Salvia pratensis* L. та ін.) та сціофіти – 12,5 % (*Picea abies* Karst., *Asarum europaeum* L., *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott, *Dentaria glandulosa* Waldst. & Kit. та ін.).

На досліджуваній території частка видів рослин із зустрічністю «досить рясно» становить 44,62 % (*Daucus carota* L., *Galium odoratum* (L.) Scop., *Glechoma hirsuta* Waldst. & Kit., *Lamium album* L., *Plantago major* L. та ін.), «рясно» – 8,04 % (*Stellaria nemorum* L., *Taraxacum officinale* (L.) Weber ex F.H.Wigg., *Achillea millefolium* L. та ін.), «зрідка» – 26,79 % (*Mercurialis perennis* L., *Filipendula vulgaris* Moench, *Lathyrus sylvestris* L., *Pulmonaria obscura* Dumort., *Leucojum vernum* L. та ін.), «поодинокі» – 16,96 % (*Daphne mezereum* L., *Gentiana asclepiadea* L., *Convallaria majalis* L., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich. та ін.) та «одна рослина на площі виявлення» – 3,57 % (*Lycopodium annotinum* L., *Lilium martagon* L.).

Созологічний аналіз судинних рослин показав, що в цьому урочищі (у природних фітоценозах урочища) трапляється 5 червонокнижних видів з природоохоронними статусами – неоціненний (*Lilium martagon* L., *Galanthus nivalis* L., *Leucojum vernum* L., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich.) та вразливий вид на межі ареалу (*Lycopodium annotinum* L.) [11].

Наші спостереження показали, що у лютому-квітні розвиваються ранньовесняні синузії рідкісного червонокнижного виду *Galanthus nivalis* з родини *Amaryllidaceae*. Вони з'являються на більш-менш сухих підвищеннях ґрунту, невеличкими куртинами розміром 2–3 м² з проективним покриттям 30–35 %. У малих куртинах зростає по 8–10 особин *Galanthus nivalis*, 4–6 з яких генеративні, а інші – іматурні та віргінільні; у середніх за розміром куртинах – по 17–20 особин, з яких 13–15 генеративні.

Куртини ценопопуляцій *Leucojum vernum* (*Amaryllidaceae*) розмірами 8–10 м², із загальним проективним покриттям 45–50 % по 40–60 різновікових особин у кожній куртині.

Висновки

Флора урочища «Гаївка» налічує 112 видів вищих судинних рослин, які відносяться до 98 родів, 45 родин та 5 відділів. За біоморфологічною структурою переважають трав'янисті багаторічні рослини (67,86%), за екологічною – мезофіти (67,86%), мезотрофи (78,57%) та сціогеліофіти (55,36%), за рясністю – види з досить рясною зустрічністю (44,62%). На території дослідження виявлено п'ять видів рослин, що занесені до Червоної книги України.

1. Григора І. М., Соломаха В. А. Основи фітоценології. Київ : Фітосоціоцентр, 2000. 240 с.
2. Екофлора України / відпов. ред. Я. П. Дідух. Київ : Фітосоціоцентр, 2000–2010. Том 1–6.
3. Заячук В. Я. Дендрологія. Львів : Камула, 2004. 676 с.
4. Кацуляк Ю. Д. Відтворення дубових лісів у Передкарпатті. Харків, 2007. 20 с.
5. Лаптев О. О. Екологія рослин з основами біогеоценології. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. 144 с.
6. Определитель высших растений Украины / Доброчаева Д. Н. и др. Київ : Наукова думка, 1987. 545 с.
7. Парпан В. І., Шпарик Ю. С. Засади сталого лісокористування і збереження біорізноманітності гірських лісів. Івано-Франківськ, 2005. С. 207–212.
8. Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини / під ред. М. М. Приходько, В. І. Парпан. Івано-Франківськ : Таля, 2000. 272 с.

9. Стойко С. М., Ященко П. Т., Кагало О. О. Раритетний фітогенофонд західних регіонів України. Львів : Ліга-Прес, 2004. 232 с.
10. Стойко С. М. Дубові ліси Українських Карпат: екологічні особливості, відтворення, охорона. Львів : Поллі, 2009. 220 с.
11. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. Київ : Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
12. Чопик В. І., Федорончук М. М. Флора Українських Карпат. Тернопіль : Техно-граф, 2015. 712 с.

References

1. Hryhora I. M., Solomakha V. A. *Osnovy fitotsenolohii*. Kyiv : Fitosotsiotsentr, 2000. 240 s. (in Ukrainian)
2. *Ekoflora Ukrainy / vidpov. red. Ya. P. Didukh*. Kyiv : Fitosotsiotsentr, 2000 – 2010. Tom 1–6. [in Ukrainian]
3. Zaiachuk V. Ya. *Dendrolohiiia*. Lviv : Kamula, 2004. 676 s. [in Ukrainian]
4. Katsuliak Yu. D. *Vidtvorennia dubovykh lisiv u Peredkarpatti*. Kharkiv, 2007. 20 s. [in Ukrainian]
5. Laptev O. O. *Ekolohiia roslyn z osnovamy bioheotsenolohii*. Kyiv : Fitosotsiotsentr, 2001. 144 s. [in Ukrainian]
6. *Opredelytel vysshnykh rastenyi Ukrainy / Dobrochaeva D. N. y dr.* Kyiv : Naukova dumka, 1987. 545 s. [in Russian]
7. Parpan V. I., Shparyk Yu. S. *Zasady staloho lisokorystuvannia i zberezhennta bioriznomanitnosti hirskeykh lisiv*. Ivano-Frankivsk, 2005. S. 207–212. [in Ukrainian]
8. *Pryrodno-zapovidni terytorii ta obiekty Ivano-Frankivshchyny / pid red. M. M. Prykhodko, V. I. Parpan*. Ivano-Frankivsk : Talia, 2000. 272 s. [in Ukrainian]
9. Stoiko S. M., Yashchenko P. T., Kahalo O. O. *Raryetnyi fitohenofond zakhidnykh rehioniv Ukrainy*. Lviv : Liha-Pres, 2004. 232 s. [in Ukrainian]
10. Stoiko S. M. *Dubovi lisy Ukrainykykh Karpat: ekolohichni osoblyvosti, vidtvorennia, okhorona*. Lviv : Polli, 2009. 220 s. [in Ukrainian]
11. *Chervona knyha Ukrainy. Roslynnyi svit / za red. Ya. P. Didukha*. Kyiv : Hlobalkonsalting, 2009. 900 s. [in Ukrainian]
12. Chopyk V. I., Fedoronchuk M. M. *Flora Ukrainykykh Karpat*. Ternopil : Tekhno-hraf, 2015. 712 s. [in Ukrainian]

V. I. Gniezdilova, O. S. Nespliak, L. Yo. Makhovska, V. I. Buniak

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine

PHYTODIVERSITY OF THE FOREST RANGE “HAIVKA” IN THE PRECARPATHIAN REGION

The flora and vegetation of the forest range “Haivka” were studied. On the given territory 112 species of higher vascular plants were recorded. They belong to 98 genera, 45 families and 5 divisions. The article presents the results of biomorphological, ecological analysis and the frequency of species occurrence. In the biomorphological structure herbaceous perennials dominate (67.86 %), in the ecological structure – mesophytes (67.86 %), mesotrophs (78.57 %) and sciogeliophytes (55,36 %), as for the occurrence – species with a fairly abundant occurrence (44.62 %). Typical forest and meadow associations (*Symphyto cordati-Fagetum*, *Luzulo sylvaticae-Piceetum*) are described. The zoological status of five species (*Lilium martagon* L., *Galanthus nivalis* L., *Leucojum vernalis* L., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Lycopodium annotinum* L.) has been determined.

Key words: flora, association, forest range, life forms, ecological groups.

Надійшла 28.04.2020.